

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.16.10>

Volume

2023 p. 164-174

ARIADNA TIYRKOVA WILLIAMS'IN “ESKİ TÜRKİYE VE GENÇ TÜRKLER. İSTANBUL'DA BİR YIL” (1911-1912) ADLI ESERİNE KÜLTÜREL-TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

A CULTURAL-HISTORICAL APPROACH TO ARIADNA TIYRKOVA WILLIAMS' “OLD TURKEY AND YOUNG TURKS. A YEAR IN ISTANBUL”(1911-1912)

Emine İNANIR*

ÖZ

Çalışmada Rus göçmen kuşağı yazarlarından Ariadna Tıyrkova Williams'ın (1869-1962) kaleme aldığı *Eski Türkiye ve Genç Türkler. İstanbul'da Bir Yıl* (Staraya Turtsiya i mladoturki: god v Konstantinopole) adlı eseri incelenecektir. A. Tıyrkova, Londra'da *MorningPost* gazetesinin muhabiri olan eşi Harold Williams'ın görevi nedeniyle 1911'de İstanbul'a gelir ve bir yıl burada kalmıştır. Liberal görüşlere sahip Tıyrkova, 1906-1914 yılları arasında Rusya siyasetinde kadın ve basın konularından sorumlu olarak etkin bir yer edinmiştir. Rus basınının önemli yayınları olan “Russkiye Vedomosti”(Rusya'dan Haberler) gazetesinde, “Vestnik Evropyı” (Avrupa Haberleri) ve “Russkaya mıysl” (Rus Düşüncesi) dergilerinde muhabir olarak çalışmıştır. 1917 Ekim Devrimi'ne karşı çıkışları olan Ariadna, 1918 yılından itibaren İngiliz vatandaşı olan eşiyle birlikte İngiltere, Fransa ve Amerika'da yaşamıştır. Gazeteciliğin yanı sıra şair A.S. Puşkin'in (1799-1837) yaşamını iki ciltlik çalışmasında kaleme alır, iki roman ve aralarında *Eski Türkiye ve Genç Türkler. İstanbul'da Bir Yıl* adlı ve anılarından oluşan eserlerin yazarıdır. Çalışmamızda Rusya'da az araştırılmış olan, ülkemizde ise tanınmayan bu yazarın yedi bölüm ve dört söyleşi tarzında yayımlanmış olan *Eski Türkiye ve Genç Türkler* adını taşıyan anılarını tarihsel olaylar bağlamında yazımsal ve kültürel yönleriyle incelenmesi amaçlanmaktadır. Tıyrkova, gelişmekte olan toplumsal değişimlerin arka planında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucusu İbrahim Temo (1865-18845), yazar, siyasetçi, akademisyen ve öğretmen Halide Edip Adıvar (1884-1964) ve yazar ve diplomat Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870 -1927) ile yaptığı görüşmelere

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, E-mail: eminar@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1272-229X, İstanbul, Türkiye.

anılarında yer vererek Türk siyasetçileri, aydınları, yazarları evrensel kültür hafızasına taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ariadna Tıyrkova Williams, İstanbul hatıraları, kültür, hafıza, tarihse-kültürel yaklaşım*

ABSTRACT

In this study, **Old Turkey and Young Turks: A Year in Istanbul (Staraya Turtsiya i mladoturki: god v Konstantinopole)** written by Ariadna Tıyrkova Williams (1869-1962), one of the writers of the Russian immigrant generation, will be analysed. *A Year in Istanbul (Staraya Turtsiya i mladoturki: god v Konstantinopole)* by Ariadna Tıyrkova Williams (1869-1962), a writer of the Russian emigrant generation. A. Tıyrkova came to Istanbul in 1911 on the assignment of her husband Harold Williams, a correspondent for the MorningPost newspaper in London, and stayed there for a year. Tyrkova, who had liberal views, took an active place in Russian politics between 1906-1914 as responsible for women and press issues. She worked as a correspondent for the newspaper "Russkiye Vedomosti" (News from Russia), "Vestnik Evropy" (European News) and "Russkaya mıysl" (Russian Thought), which are important publications of the Russian press. Ariadna, who opposed the 1917 October Revolution, lived in England, France and America with her husband, a British citizen, from 1918. In addition to her work as a journalist, she wrote a two-volume study of the life of the poet A.S. Pushkin (1799-1837), two novels and a number of memoirs, including *Old Turkey and Young Turks*. He is the author of two novels and a collection of memoirs, including *A Year in Istanbul*. In our study, it is aimed to analyse the memoirs of this author, who is little researched in Russia and unknown in our country, published in seven chapters and four interviews, titled *Old Turkey and Young Turks*, in the context of historical events from literary and cultural aspects. Tıyrkova brings Turkish politicians, intellectuals and writers into the universal cultural memory through her interviews with İbrahim Temo (1865-18-845), the founder of the Committee of Union and Progress, Halide Edip Adıvar (1884-1964), a writer, politician, academic and teacher, and Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927), a writer and diplomat, who were in the background of the developing social changes.

Keywords: *Ariadna Tıyrkova Williams, memories of Istanbul, culture, memory, cultural- historical approach*

GİRİŞ

Edebi türler arasında en yaygın türlerden biri hatıra (anı) türüdür. Bu türde yazılan eserlerin çoğu değişik alanlara uzanabildiklerinden dolayı, anılara belli bir sınır çizme olasılığı neredeyse imkansızdır. Anılarını kaleme alan yazar hem tarihe dokunup anlatır, hem de coğrafya, ekonomi, toplumsal olayları da yan yana getirir ve kurguladığı eser ortaya çıkar. Anılar tarihi gerçekleri açıklamamış olsa da tarihsel olayların incelenmesine ışık tutar, yardımcı olurlar. Böylece anı türünün işlevsel amacı doğrudan hafızayla, geniş çapta kültürle, kültürlerarası iletişimle ilintili olduğu da söylenebilir.

Edebiyat kuramcısı Yu. M. Lotman'a göre "kültür bir hafızadır. Bu nedenle o daima tarihle bağlantılıdır, daima insanın ahlaki, entelektüel, manevi yaşamının sürekliliğini

TOBİDER

temsil eder <...> kültür doğası gereği tarihseldir. O, en güncel durumdayken de geçmişle <...> ve geleceğe yönelik tahminlerle de ilintilidir <...> kültür ölümsüz ve evrenseldir".¹
A. Tıyrkova'nın yaşamı ve anıları **Lotman'ın bu görüşü bağlamında incelenmiştir.**

A. Tıyrkova'nın Gazeteci ve Siyasi Yönleri

Gazeteci ve siyasetçi yönleriyle de tanınan Rus göçmen kuşağı yazarlarından Ariadna Tıyrkova Williams (1869-1962) kaleme aldığı birçok eserinde anılarına yer vermiş olmasına rağmen, en az araştırılan yönü, anılarıdır. Tıyrkova, **To, çego bol'se ne budet** (Bu, bir daha olmayacaktır), **Na putyah k svobode** (Özgürlük yollarında), **Staraya Turtsiya i mladoturki. God v Konstantinopole** (Eski Türkiye ve Genç Türkler. İstanbul'da Bir Yıl) başlıklı anıların yazarıdır. Tıyrkova, son yıllarda Rusya'da Rusların milli şairi olan A.S. Puşkin'in (1799-1837) yaşamını anlatan iki ciltlik çalışmasıyla (kitap 2010 yılında basıldı) gündeme gelmiştir.

Yaşamının büyük bir kısmını İngiltere ve Amerika olmak üzere yurtdışında geçiren yazar, 1869 yılında Peterburg'da doğdu. Ariadna Tıyrkova, Novgorod'da soy kütüğü XV. yüzyıla dayanan, varlıklı bir alenin yedi çocuğundan biridir. Çocukluğunda yazar ve şair N.A. Nekrasov'un (1821-1878) eserlerine büyük ilgi duyan Ariadna, özellikle de sürgüne gönderilen eşlerinin arkasından gönüllü olarak Sibiryaya giden soylu Rus kadınların² anısına yazılmış olan (Russkiye jenşçiny, 1871) poemasından çok etkilendiği bilinir.³

Uzun ve oldukça ilginç olduğu kadar, dramatik süreçler içeren yaşamında, A. Tıyrkova'nın ülkesinde yaşadığı yıllarda (1920'ye kadar), Rusya'da olduğu gibi, ülkemizde de dramatik ve çalkantılı olaylar yaşanmaktadır.

Gençlik yıllarında, dönemin keskin rüzgarları, toplumsal yaşamda gerçekleşen ani değişim ve dalgalanmalar, genç kadının daha radikal düşüncelere kapılmasına neden olur. Soylu ve varlıklı ailelerin kızlarının devam ettiği lisede eğitim gören Ariadna'nın en yakın sınıf arkadaşları arasında Vladimir Lenin'in (1870-1924) gelecekteki eşi olacak Nadejda Krupskaya (1869-1939) yer almaktadır.

Çar II. Aleksandr'a (1818-1881) karşı düzenlenen suikastta erkek kardeşinin de yer almış olması ve bundan dolayı Sibiryada sürgün cezası alan kardeşinin bu eylemlerinden dolayı, Ariadna eğitim gördüğü liseden atılır. 1888 yılında lise eğitimini dışarıdan verdiği sınavlarla tamamlar ve Peterburg'da Kadınlar İçin Yüksek Kurslar'a (Vyssşie jenskiye kursiy) kayıt yaptırır. Aynı yıl içerisinde mühendis Alfred Borman'la evlenir. Kısa süren bu evliliğinden iki çocuğu olur. Çocuklarının ve kendisinin geçimini sağlamak amacıyla Fransızcadan kitap çevirisi denemeleri olsa da, bu alanda ilk gazetecilik yazıları konusunda daha başarılı olur. Gazeteciliğe, "Peterburgskie pisma" (Peterburg Mektupları) denemeleriyle *Severnıy kray* (Kuzey Bölge), *Yaroslavl* ve *Pridneprovskiy kray* (Dnepr Çevresi), *Yekaterinoslav* gazetelerinde A. Vergejskiy takma adıyla başlar.

¹ Yu.M. Lotman, *Besedy o russkoy kultury* 2011, s. 8-9.

² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Günör, Tuğba (2018). A.S.Puşkin'in Şiirlerinde Prenses Mariya Nikolayevna (Rayevskaya) Volkonskaya, *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar, İnsan Çalışmaları* 1, editörler Zeynel Karacagil, Efe Can Anar, Ankara, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, s. 881-888.

³ Ariadna Tıyrkova Williams, Puşkin, JİZN ZAMEÇATELNIYH LYUDEY; Moskva, Molodaya Gvardiya, 2010, s. 8.

Tıyrkova, taşra gazetelerine skeçler, kitap tanıtımları, eseler, daha sonra hikayeler göndererek tecrübe edinir.⁴ Siyasetçi kimliğinin oluşması gazetelerde çalışırken tanıştığı Dmitriy İvanoviç Şahovskiy sayesinde olur. *Severnıy kray* gazetesinin editörü olan Knez D. Şahovskiy, kısa süre sonra Kadet (Anayasal Demokrat, 1905-1917) Partisi'nin kurucuları arasında yer alır. Yine bu yıllarda yazar D. N. Mamin- Sibiryak ile tanışır. Tıyrkova ilk başta Marksist partilerin kurucu ve üyelerinden etkilenir gibi olur, daha sonra "...bu dogmanın içine kendini atan kişiler, onu gerçek olarak kabul ettiler," açıklaması yaparken, "onlar hayatı tanıımıyordu ve bilmeleri gerektiğini de hiç düşünmediler"⁵ sonucuna varır.

Tıyrkova, D.İ. Şahovskiy ve E.D. Kuskova ile birlikte Rusya'da liberalizmin temsil eden Kadet Partisi'nin temelini oluşturan iki birlikten biri olan Osvojojdeniye Birliği'nde (diğeri Zemstvo Üyesi Anayasacılar Birliği)⁶ oldukça önemli görevler üstlenir. Bu görevleri nedeniyle yurtdışına, Finlandiya'ya gider. Rusya'da dağıtımı yasak olan "Osvojojdeniye" (Özgürlük) dergisinin yasa dışı taşımacılığını yaptığından 1903 yılında 3 ay tutuklu kalır. 1904 yılında Almanya'ya gider ve bir süre burada kalır. Stuttgart'ta daha sonra ikinci evliliğini yapacak olan hayat arkadaşı, İngiliz gazetesi The Times'ın Yeni Zelandalı (bazı kaynaklarda Avustralya olarak geçer) muhabiri Harold Wetmore Williams (1876-1928) ile tanışır. Bir buçuk yıl Stuttgart'ta kaldıktan sonra, ülkesine döner ve Kadet Partisi'nin merkez yönetiminde yer alır.⁷

Gazeteci H. Williams, 58 dil bilen bir polyglottur. Rusçaya olan ilgisi L.N. Tolstoy'un hayran kaldığı romanı **Anna Karenina**'dan kaynaklanır. Tolstoy'un Hristiyanlık konusunda dönüşümünü benimseyen Williams, kötülüğe karşı direnmeme görüşlerinin destekleyicisidir. Bu görüşlerini ve Ariadna Tıyrkova'ya duyduğu ilgi onu Rusya'ya götürür. Diğer yandan ise Williams'ın Rusya'daki İngiliz büyükelçisiyle yakın temasları olduğu ve I. Dünya Savaşı öncesi Rusya'da bulunan çok sayıda İngiliz istihbaratı adına çalışanlardan biri olduğu konusunda da bilgiler mevcuttur.⁸

Siyasete atılmadan önce Adriana, Peterburg'da faaliyette bulunan edebiyat derneklerinin ve edebiyat gecelerinin en sıkı takipçisi ve katılımcısı olur. Katıldığı toplantılarda M. Gorki, L. Andreyev, N. Bryusov, Nadejda Teffi gibi yazar ve şairlerle tanışır. 1917 Devrimine kadar Kadet üst yönetiminde yer alan tek kadındır. Bu dönem içerisinde Peterburg Kent Meclisine seçilir. *Rus, Söz* (Reç), *Borsa'dan Haberler* (*Birjevıye vedomosti*) gibi Peterburg'un önde gelen gazetelerine Meclisteki toplantılara ilişkin önemli yazılar gönderir. 1912-1913 yıllarında Tıyrkova, editörlüğünü yaptığı *Rus Sohbetleri* (*Russkaya Molva*) gazetesine şair Aleksandr Blok'u Edebiyat sayfalarından sorumlu olmak üzere davet eder. Bu dönemde kendisinin de belirttiği gibi evindeki toplantılara "Mayakovskiy hariç başkent'in tüm edebiyat çehresi" bir araya gelirdi.⁹

⁴ A.Tıyrkova- Williams, a.g.e., s. 10.

⁵ A.g.e., Puşkin, s.11.

⁶ Bu parti konusunda bilgi için bkz.: Ülkü Çalışkan, KADET PARTİSİ'NDE (ANAYASAL DEMOKRAT PARTİSİ) İKİ FARKLI MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI, *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/2, 2016, 133-153.

⁷ İ.V. Tunkina, Bolşaya rossiyaskaya entsiklopediya https://old.bigenc.ru/domestic_history/text/4212578 (07-09-2023)

⁸ [https://russkiymir.ru/fund/projects/kultura/raboty/articles/150592/\(11.12.2023\)](https://russkiymir.ru/fund/projects/kultura/raboty/articles/150592/(11.12.2023))

⁹ A.Tıyrkova,Puşkin, a.g.e., s. 15.

A. Tıyrkova'nın Eski Türkiye ve Genç Türkler. İstanbul'da Bir Yıl (Staraya Tyrtsiya i mladoturki. God v Konstantinopole.) Adlı Anıları

Ekim Devrimi öncesi Tıyrkova iki roman (**Jiznenny put-** Yaşam Yolu, (**Dobıyça -** Erişilen), bir hikaye derlemesi ve **Anna Pavlovna Filosofova i yeyo vremya** (Anna Pavlovna Filosofova ve Zamanı) başlıklı eserlerinin yanısıra **Eski Türkiye ve Genç Türkler. İstanbul'da Bir Yıl** (Staraya Tyrtsiya i mladoturki. God v Konstantinopole.) adlı çalışmasını kaleme alır. Çalışmasının **Önsöz**'ünde de belirttiği gibi, Türkiye'ye dair izlenimleri, "1911 yılının sonbaharından 1912 yılının sonbaharına kadar", aralarında *Söz* gazetesinin de yer aldığı, çeşitli gazetelerde bölümler halinde yayımlar. Dört yıl sonra da bu anılarını bir araya getirip adını belirtmiş olduğumuz kitaba dönüştürür.

Ariadna eşi, *MorningPost* gazetesi muhabiri olan H. Williams'ın işi nedeniyle Türkiye'yi ziyaret eder ve burada kaldığı bir yıl boyunca hem bir bütün olarak ülke ve İstanbul, hem de ilgisini çeken yerli siyasetçi ve yazarlar, aydınlar konusunda önemli bilgiler edinir.

Anı kitabının önsözünde yazar, Türkiye'deki toplumsal yaşama kısaca değinmekte ve anlatmış olduğu yıllarda ülkenin İtalya ile savaş içinde olduğunu açıklar. Savaşa hazırlıksız yakalanan Türkiye, sonuç olarak Afrika kıtasındaki toprakları kaybetmiş olur. "Osmanlı İmparatorluğu'nun günlerinin sayılıdır. Balkan savaşı ise dağılma sürecini tetikledi,"¹⁰ ifadelerini kullanan yazar, bu konuda görüşünü belirtmiş olur. Ayrıca, güç ve etkisini kaybetmekte olan imparatorluğu, onu korumakta olan Almanya'nın destekleri de yeterli olamayacağı görüşünü öne sürmektedir.

I. Dünya Savaşı öncesi Türkiye'yi ziyaret eden Tıyrkova, kitabının **Önsöz**'ünde yapmış olduğu açıklamalarla söz konusu dönemde kendisinin de açıkladığı gibi hem Doğu Avrupa, hem de Rus aydınlarının Osmanlı Devletine karşı sergiledikleri tavrı net olarak ortaya koymaktadır:

"Güneydeki bozkırlar, Kırım ve Kafkaslar üzerindeki yüzlerce yıla dayanan rekabet, Karadeniz havzası, boğazlar ve serbest geçiş için verilen son bir mücadele ile sona ermektedir".¹¹

Çanakkale Boğazının kapalı olmasından ötürü Rus buğdayıyla yüklenmiş Boğaz'da ve Altın Boynuz'un sularında beklemekte olan yüzlerce gemiyi gördükten sonra Ariadna, bu ziyareti yapmadan önce boğazların önemini bu denli önemli olduğunu düşünmediğini de itiraf eder. Böylece, güncelliğini hala kaybetmemiş olan önemli bir noktaya işaret etmekte olduğunu görürüz.

Yine **Önsöz**'de Tıyrkova Türk halkına karşı beslediği "sempati ve saygıyı" açıklar. "İstanbul sakinlerinin efendiliği, Türk köylüsünün güven veren yakınlığı, ataerkil düzenlerinin kutsal dokunulmazlığı"¹² yazarda bir yandan olumlu etki yaratırken, diğer yandan da iktidarda olanlarla, bürokrat ve memurlarla kıyaslama olanağı verir. Bu kıyaslama daha güçlü olan sınıfın zafiyetlerini ortaya çıkarır.

¹⁰ Ariadna Tıyrkova, Staraya Turtsiya i mladoturki. God v Kondtantinopole, Petrograd, 1916, s. V.

¹¹ A. Tıyrkova, Staraya Turtsiya, s. VI.

¹² A.g.e., s.VI.

Lotman'ın deyişiyile kültür “daima bir yandan belirli miktarda aktarılan metinlerden oluşur (“kültür bir hafızadır” sözünü hatırlayalım, E.İ.), diğer yandan ise aktarılan (miras olarak, E.İ.) simgelerden oluşmaktadır. Değişmeyen bir kural olarak, onlar asırların derinliğinden kendi anlamlarını değiştirerek gelir ve kültürün gelecekteki durumlarına aktarılır”.¹³

Tıyrkova, Türkiye’de gelişmekte olan yenilikçi hareketin simgesini Genç Türkler olarak söz ettiği Jön Türkler cemiyetinde görür. Yine Tıyrkova'nın deyişiyile “Abdülhamid zulmüyle” mücadele etmek ve Osmanlı Devleti'nin çöküşünü engellemek amacıyla 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane öğrencisi İbrahim Temo 'nun girişimleri ile İstanbul'da beş Askerî Tıbbiye öğrencisinden oluşan İttihat-ı Osmanî Cemiyet kurulur.¹⁴ 1895 yılında Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak ad değiştiren örgütün üyeleri, gerçekleştirdikleri birkaç eylem sonrası sürgünle cezalandırılırlar, bir bölümü ise yurt dışına kaçmak zorunda kaldılar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 yılında II. Meşrutiyet'in (Hürriyet'i) Manastır'da ilan edilışinden sonra, II. Abdülhamid de durumu kabullenmiş olur ve Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koyduğunu ilan eder.¹⁵ Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti, yaklaşık 20 yıl süren gizli yeraltı faaliyetlerinin ardından, kamuoyu nezdinde büyük bir saygınlığa sahip olarak ve ülkenin en önemli siyasal gücü kimliğiyle ortaya çıkar.

Tıyrkova'nın ülkeyi ziyaret ettiği 1909 yılında İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi, fiili iktidar merkezî halindeydi. Genç Türklerle ilgili görüşlerini paylaşan yazar, onları Rusya'da kendisinin de mensubu olduğu liberal kanadı temsil eden siyasetçilerle karşılaştırır. Anılarını aktardığı çalışmasının önsözünde Türk aydınları ile Rus aydınları arasında benzerlikleri yakalamaya çalışırken şu sözlere yer verir:

*“Öğrenci İbrahim ve Halide Hanım tek başına kalmış değiller. Tıpkı onlara benzeyen kişiler, eskimeye yüz tutmuş halifelüğün yıkıntıları üzerine yeni bir devlet kurmalıdırlar; burada büyük devletçiliğin yükü altında zorlanmış olan ve nihayet özgürlüğüne kavuşmuş olan Türk halkı, kendi benliğini ortaya çıkaracaktır “.*¹⁶

Yazar aydınların yanı sıra, sıradan halkı da yakından tanıma fırsatı bulduğunu anlatırken Türklerde yakalığı özelliklerinin “çoğu kendisinde hem sevimlilik hem de saygı uyandırdığını” vurgular.¹⁷

¹³ Yu.M. Lotman, a.g.e., s. 8.

¹⁴ Fransa'da Genç Türkler Jön Türkler olarak adlandırılır ve tarihe bu adla yer anılmaktadırlar. Osmanlı Devleti içinde 19. yüzyılın ikinci yarısında Meşrutî bir temele dayalı bir sistem kurmak, Kanun-i Esasi ilanı ile da serbest seçimlere gitmek ve böylece oluşturulacak meclise, ülke geleceğini teslim etmek gibi fikirlerle yola çıkan, hedef olarak batı örnekliğini seçen Osmanlı aydınlarının ortak adıdır. Bilgi için bkz.: Yrd. Doç. Dr. Durdu Mehmet BURAK ‘‘OSMANLI DEVLETİNDE JÖN TÜRK HAREKETİNİN BAŞLAMASI VE ETKİLERİ’’<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/114174> (02.11.2023)

¹⁵ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ittihat-ve-terakki-cemiyeti-firkasi/>(14.10.2023).

¹⁶ A.Tıyrkova, a.g.e., s. 18.

¹⁷ A.y.

İstanbul'dan ayrılışının altıncı yılında anılarında bir itirafta bulunur: "İstanbul'un saygın duruşunu, şehir kenarlarındaki Anadolu köylerinde ataerki dokunulmazlığını koruyan Türk köylülerin güven veren samimiyeti beğeniyordum".¹⁸

"Türk Kalabalığı" adını taşıyan anı kitabının birinci bölümünde yazar yine "yol", "göç" simgelerine anlam katarak savaştan dolayı doğdukları toprakları terk etmek zorunda kalan göçmenlerin trajik kaçışlarını kaleme alır. Tıyrkova'nın Avrupa'dan İstanbul'a yaptığı yolculuk esnasında Belgrad ve Sofya tren istasyonlarında gördüğü aileler, "kıyafetinden üst sınıftan olduğu anlaşılan, beyaz zarif elli hanım", "güzel ve akıllı bir yüz ifadesi olan, siyah uzun gözleri korku dolu olan on yaşlarındaki çocuk", babası "ipekten oda kıyafetleriyle"¹⁹ yola çıkan bu aile ve binlerce kişi cephede savaşmakta olan orduya katılmak istemedikleri için İstanbul'a kaçıyorlardı. Kendisinin de itiraf ettiği gibi yazar, "doğdukları yuvalarından kovulan bu Müslümanları garip bir suçluluk duygusuyla izlemektedir"²⁰. Yollara dökülen bu insanların dramından "tüm Avrupa topluluğunu" sorumlu tutar, bu duruma sebebiyet veren "İtalya'nın haydutça saldırılarını" kınamaktadır ve bu sorunu "Hristiyan kültürü çatısı altında birleşenlerin kara lekesi"²¹ olarak gördüğünü belirtmektedir.

Uzun süren tren yolculuğundan sonra İstanbul'a ulaşan yazar, burada sokaklarda satılan Türkçe, Ermenice, Fransızca gazete çeşitliliğinden etkilendiği gibi, gazete satanların "bağırma çağırımlarına ve hilekârlığına"²² da şaşırıp kalır. Gelecekte Rusya'nın tanınan gazetelerinde muhabir olarak çalışacak olan yazarın Türkiye'de gazetecilik işine ilgi duymuş olması da anlaşılabilir bir durumdur. Bu nedenle de burada "gazetelerin kapatıldığı ve onlara el koyulduğu" konusunu daha da irdeleyerek "editörlerin askeri mahkemelerde yargılandığını"²³ dile getirir. Bu bağlamda verdiği olumsuz örneklerle kendi ülkesindeki gazete camiasına gönderme yapmaktadır. Örneğin, Savunma Bakanı'nın "Matbuat" gazetesi editörü olan mebus Lütfi Fikri beyi²⁴ tutuklama kararı çıkarma olayını yazar çok yakından izler. Ayrıntılı bir biçimde Lütfi beyin bu emirlere uymayıp meclise gittiğini, durumu mebuslarla paylaştığını ve bakanın bu tutumundan rahatsız olan mebusların bakandan açıklama talep ettiklerini de ekler notlarına. Mekteb-i Mülkiyye'den mezun olduktan sonra, Paris Hukuk Fakültesi ve Sciences Politiques'in Section Diplomatique kısmında eğitim gören²⁵ Lütfi Fikri bey, Meclis-i Mebusan'da yaptığı muhalefet neticesinde, ülkemizde parlamento muhalefeti geleneğinin oluşmasında oldukça büyük bir etkisi olmuştur. Yazar ayrıca "Lütfi Fikri beyin yasaklanmış olan gazetesini başka bir adla çıkartmaya devam ettiği <... > aynen bizde 1905-6 yıllarda olduğu gibi" sonucuna varır.

Adeta bir ressamın ustalığıyla betimler Tıyrkova İstanbul'da Boğaz kıyısından Avrupa yakasına uzanan dar sokaklarını. Bu sokaklardan dolaşırken karşılaştığı renkli manzaraları da aktarır anılarına:

¹⁸ A.y.

¹⁹ A.g.e., s. 2.

²⁰ A.y.

²¹ A.y.

²² A.y.

²³ A.g.e., s.12.

²⁴ Tam adı Ömer Lütfi Fikri'dir (1872-1934). Bilgi için bkz.: <https://islamansiklopedisi.org.tr/lutfi-fikri> (10.09.2023)

²⁵ A.y.

“<... >Burası kalabalıktan dolup taşmaktadır. Türkler, Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar, Museviler, kimler yok ki burada. Eski kıyafetler göz alıcı renklerde dir ...tek renkli pardösü giymiş, yüzlerinde siyah peçeleri olan Türk hanımlar ve Avrupalı kadınlar <...>, mükemmel altın nakışlı kıyafetleri olan Karadağlı uşaklar, yaylı arabalar, süvariler, bisikletler”.²⁶

Anı kitabının bu bölümünde yazar yine Boğaz boyunca uzanan caddeyi ve üzerindeki padişah sarayını, Mebusan Meclisi’ni ve caddenin her iki tarafında da yer alan kahvehaneleri ve eğlence yerlerini dikkatlice anlatır.

Tıyrkova’nın bu anılarında kullanış olduğu “deniz gemileri”, “yolculuk”, “tezgah”, “tren”, “tren istasyonları”, “gazete”(mektup), “kıyafetler”, “yaylı arabalar” ve çözümlenmesi daha zor olan “mahkeme” gibi simgeler, aslında, asırlar boyunca insanlığın gelişmekte olan kültürel varlıklarında yer almaktaydı. Zamanla dış çehreleri değişime uğramıştır. İkidem altıncı bölüme kadar yazarın bu bölümlere verdiği başlıklardan da anlaşıldığı üzere daha çok ülkenin siyaset ve ekonomiyle ilgi izlenimlere yer verdiği anlaşılır.

Yedinci, “Sonuç Yerine” başlıklı bölümde yazarın yine okura sembolik anlam yüklediği dört alt başlık sunmakta olduğunu görüyoruz. Sırayla bu başlıklar şu şekilde adlandırılmıştır: “Küçük Dokumacı kızlar” (Tkaçihı), “Halkçı Öğrenci”(Student narodnik), “Halide Hanım”, “Türk Öykü Yazarı” (Turetskiy belletrist).

“Küçük Dokumacı kızlar” (Tkaçihı) yazısının başlığından da anlaşıldığı üzere Tıyrkova’nın bu bölümde, İstanbul çevresinde ziyaret ettiği halı dokuma atölyelerinden izlenimlerini anlatır. Halıların renkleri ve güzelliğinden ziyade yazar, küçük Türk kızlarının ve genç Rum kızlarının halı tezgâhlarındaki ağır çalışma sürecini öne sürer ve sabahın erken saatlerinden karanlık çökene kadar bu gencecik bedenler “tezgâhın önünde daracık, uzun bir bank üzerinde oturup eski Fars motifli halılar dokumakta”²⁷ olduklarını belirtir.

Yedinci bölümde “Halkçı Öğrenci” (Student narodnik)” alt başlığı altında yazar, Albdülhamid’nin uyguladığı politikasına karşı gelen, ilk muhalefet grubunu örgütleyen İbrahim Temo’yu daha ayrıntılı bir biçimde betimler. Genç tıbbiye öğrencisi Temo’yu yeni ortaya çıkan entelektüellerin simgesi olarak gösterir.

Halide Edip Adıvar’ı (1884-1964) da yakından tanıyan Tıyrkova, “Halide Hanım” başlıklı denemede, İstanbul’da 1911 yılının sonbaharında ülkede ilk kez açılan kız mektebinde öğretmen Halide hanıma yaptığı ziyareti anlatır. Anılarında da belirttiği gibi 16 Kasım 1911 yılında ziyaret ettiği okulda Halide Edip’in verdiği Tarih dersine konuk olarak katılır. Tıyrkova yazısında Halide Adıvar’ın öğretirken nelere dikkat edilmesi gerektiği konusundaki düşüncelerini de açıklar:

“Milli karakterimizi yeniden eğitmemiz gerekmektedir. Bunu tarihten, edebiyattan aldığımız örneklerle yapılmalıdır; bizim halk olarak eksiğimiz olan da budur. Özellikle bir zamanlar erdem olan nitelikleri dile getirmeye

²⁶ A.y.

²⁷ A.g.e., s. 107.

çabalamaktayım, ancak günümüzde bunlar eskidiler, taş kesildiler ve milli eksliğimiz oldular”²⁸.

İstanbul'dan kaçışını ve Anadolu'da Milli mücadeleye nasıl katıldığını anlatırken ondan “çok önemli bir yazar ve cesur bir vatansever”²⁹ olarak söz eder. Kendisi de bir siyasetçi olan Tıyrkova, Halide Edip Adıvar'ın siyasi yönüyle ilgilenir ve bu bağlamda Türkiye'de ilk kadın olduğunu vurgular. Halide hanımı, eğitilmiş Türk kadınının simgesi olarak gösterir.

Yazar ve diplomat Ahmet Hikmet Müftüoğlu³⁰ (1870 - 1927) ile yaptığı görüşmelerine Tıyrkova, “Bir Türk Düzyazı Yazarı” (Turetskiy belletrist) adlı alt başlığıyla adı geçen anılarında yer vermiştir. Ahmet Hikmet bey, Galatasaray Lisesi'nde okurken Voltaire, Pierre Loti, Maupassant gibi Fransız yazarlarını okuyarak Batı edebiyatını yakından tanıma fırsatını elde etmiştir. Bu nedenle Tıyrkova Türk edebiyatında yeni bir ekol açan ülkenin genç yazarları arasında Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nu da görmektedir. Tıyrkova'nın sözleriyle yazarın ilk olarak şiirleri daha sonraki dönemde yazdığı “roman ve hikayeleri Milli ruhu yansıtan, gerçekçiliğin simgesidir”³¹.

Sonuç Yerine

Lotman'ın kültüre ilişkin değerlendirmeleri bağlamında, kültür ve iletişim, kültürlerarası iletişim söz konusu olduğunda “büyük bir yolculuktan” söz edildiğinden farkında olmayabiliriz. Bir başka deyişle burada ima edilen, “yolculuk binlerce yıla tekabül eder”, devletleri ve de “tarihin sınırlarını aşan, bizleri ortak bir kültüre, insanlığın evrensel kültürüne dahil eden yolculuktur”³².

A. Tıyrkova'nın dönemin Türkiye'sinde ve İstanbul'da gelişmekte olan toplumsal değişimlerin arka planında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucusu İbrahim Temo, yazar, siyasetçi, akademisyen ve öğretmen Halide Edip Adıvar ve yazar ve diplomat Ahmet Hikmet Müftüoğlu ile yaptığı görüşmelere yer vererek Türk siyasetçileri, aydınları, yazarları ortak kültür hafızasına taşımaktadır.

²⁸ A.g.e., s. 165-166.

²⁹ A.g.e., s. 165.

³⁰ 1893'ten sonra şiiri geri plana atarak *Hazîne-i Fünun* ve *Servet-i Fünun* gibi dergilerde farklı konularda yazılar yazmaya başlayan Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun edebî hayatını iki dönemde incelemek mümkündür. 1908'e kadar *Servet-i Fünun* edebiyatının etkisi altında kalırken 1908'den sonra Millî edebiyatın etkisindedir. Bkz. H. Tuncer “*Servet -i Fünun Edebiyatı*, İzmir, 1998, s. 269; <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmet-hikmet-muftuoglu#:~:text=1893> (16.09.2023).

³¹ A. Tıyrkova, a.g.e., s. 80.

³² Yu.M. Lotman, a.g.e., s. 8.

(Resim1). Ariadna Tıyrkova Williams, 1901.

Kaynakça

Çalışkan, Ülkü (2016). KADET PARTİSİ'NDE (ANAYASAL DEMOKRAT PARTİSİ) İKİ FARKLI MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI, *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/2, 133-153.

Günör, Tuğba (2018). A.S. Puşkin'in Şiirlerinde Prenses Mariya Nikolayevna (Rayevskaya) Volkonskaya, *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar, İnsan Çalışmaları 1*, editörler Zeynel Karacagil, Efe Can Anar, Ankara, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, s. 881-888.

Lotman, Yu. M. (2011) *Besedy o russkoy kulturny* Sankt -Peterburg, İskusstvo-SPB.

Tıyrkova Williams, Ariadna (2010). *Puşkin, JİZN ZAMEÇATELNIYH LYUDEY*, Moskva, Molodaya Gvardiya.

Tıyrkova, Ariadna (1916). *Staraya Turtsiya i mladoturki. God v Kondtantinopole*, Petrograd.

Tuncer, H. (1998). *Servet -i Fünun Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir.

E-kaynaklar

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ittihat-ve-terakki-cemiyeti-firkasi/>(14.10.2023).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/lutfi-fikri> (10.09.2023).

<https://ruskiymir.ru/fund/projects/kultura/raboty/articles/150592/>(11.12.2023).

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmet-hikmet-muftuoglu#:~:text=1893>
(16.09.2023).

Tunkina, İ. V. Bolşaya rossiyskaya entsiklopediya.

https://old.bigenc.ru/domestic_history/text/4212578 (07.09.2023).

Yrd. Doç. Dr. Durdu Mehmet BURAK "OSMANLI DEVLETİ'NDE JÖN TÜRK HAREKETİNİN BAŞLAMASI VE ETKİLERİ"
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/114174> (02.11.2023).